

UDK 811'271.2

Pregledni rad

Мирослава МАМИЧ (Одеса)

Національний університет „Одеська юридична академія“

Одеса, Україна

miroslavamiroslav@ukr.net

Олена ШЕВЧЕНКО-БІТЕНСЬКА (Одеса)

Національний університет „Одеська юридична академія“

Одеса, Україна

shevchenkobitenskaya@gmail.com

**ЮРИДИЗАЦІЯ МЕДІАПРАКТИКИ:
ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ ТА
ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ „УКРАЇНСЬКОГО ТИЖНЯ“)**

У статті проаналізовано одне з виразних явищ сучасної мовної практики – юридизацію мовомислення. Його прояви представлено у чотирьох аспектах: як надання суспільним процесам, діям, що набувають інформаційної ваги, правового характеру; як медіатизацію текстів офіційно-ділового стилю; як насичення сучасного медійного простору поняттями і термінами із галузі права; як посилення уваги до конфліктного спілкування, що принижує честь і гідність комунікантів, до слововживання, що спричинює юридичну рефлексію у свідомості того, хто сприймає висловлення. Диференційовано процеси юридизації загальноновживаної мови і мови медіа.

Запропоновано аналіз явища юридизації медіапрактики на матеріалі публікацій у виданні „Український тиждень“. При цьому застосовано методи лексико-семантичного, лінгвокультурологічного і лінгвостилістичного аналізу.

Окреслено перспективи вивчення мови ЗМІ в антропоцентричному аспекті з акцентом на одному із важливих напрямків професійної діяльності – юридичної, а також в аспекті міждисциплінарності.

Ключові слова: *юридизація, мова права, правовий термін, лінгвокультурологія, лінгвостилістика, медіатекст, мовомислення*

Актуальність проблеми. Мова засобів масової інформації – „лакмусовий папірець“, який відбиває трансформації в мовомисленні носіїв національної мови. Українські медіа зорієнтовані на політематичність, а отже „переплавляють“ лексикон будь-якої сфери професійного повсякдення, зокрема і юридичного.

Акцент у вихованні підростаючого покоління на формуванні правової свідомості, високий ступінь запитаності юридичної освіти свідчить про те, що медійна аудиторія за останні два десятиріччя виросла у правовому плані. Вона готова сприймати „юридизовану“ інформацію, виявляє зацікавлення до проблем, пов'язаних із юридичною сферою (судова реформа, реформа прокуратури, поліції, адвокатури, зміни в законотворчому процесі, увага до діяльності Верховної Ради та Генеральної прокуратури України і под.) і сферою правового захисту населення (обговорення в медійному просторі проблем злочинності, результатом чого є формування кримінального контенту, з одного боку, та підтримка іміджовості зацікавлених осіб, з іншого). Такі спостереження підтверджують і висновки, яких дійшла Т. Кузнєцова, яка вивчала частоту функціонування у газетах „Дзеркало тижня“ (від 1994 р.), „День“ (від 1997 р.) та „Україна молода“ (від 2004 р.) маркерів позитивних / негативних цінностей. Вона зауважила, що, хоча „у сучасних журналістських текстах активно використовуються номінанти позитивних цінностей, [але серед] негативних найчастотнішими є *смерть, війна, вбивство*“ [Кузнєцова 2012: 113–115]. Наприклад, серед номінантів антицінностей, що підлягають юридичній оцінці, у мас-медіа превалюють *брехня, катастрофа, корупція, кримінал, насильство, неправда, тероризм, смерть, убивство* [Кузнєцова 2012: 114].

Поняття *юридизація сучасної медіапрактики* не слід плутати із поняттям криміналізації ЗМІ, адже останнє пов'язане з поширенням медіатекстів із кримінальною тематикою, що спровоковане, з погляду фахівців, економічними, політичними і психологічними причинами [Маляр 2013]. Причиною криміналізації інформації медій є не лише надмірне зацікавлення відповідними новинами, але й використанням ЗМК як засобів розкриття злочину [Д'ячкова 2018]. Утім, явище юридизації є ширшим, воно охоплює, звичайно, і цю ланку буття.

Застосовуючи поняття юридизації до вивчення мови, загальної літературної практики, насамперед актуалізуємо антропоцентричний підхід, ставимо у центр людину, яка продукує тексти у сфері правової професійної діяльності і яка сприймає неюридичні тексти під кутом зору відповідності їх законодавству, загальнолюдським морально-правовим принципам, правовим нормам, оцінює викладені в них факти з право-

вого погляду – як конфліктогенні чи неконфліктогенні, маніпулятивні чи позбавлені інформаційно-оцінного „тиску“. При цьому мова в аспекті юридизації сприймається чи то як засіб юридичної діяльності, чи то як її об’єкт [Голев 2008: 139–142].

Слово „юридизація“, як засвідчують інтернет-джерела, словники близькоспоріднених мов, усталилося не так давно – від 2012 року. Але в наукових текстах воно актуалізується від кінця XX ст., коли починає формуватися методологія лінгвістичної експертизи, предмет юридичної лінгвістики, лінгвоконфліктології. Відомі у зв’язку з цим у лінгвістиці праці Л. В. Ажнюк, Л. І. Шевченко, М. Д. Голева, К. М. Єгорової, Д. Ю. Сизонова та ін. Варто розрізняти (1) юридизацію загальної (природної) мови (засвоєння юридичного словника, термінів права, зразків-шаблонів офіційно-ділового спілкування; вербальне реагування на побутовий чи суспільний конфлікт у аспекті його правової оцінки із актуалізацією когнітивно-дискурсивних засобів, комунікативно-прагматичних засобів єдиного лінгвоправового простору української та міжнародної спільноти), (2) юридизацію професійного спілкування (формування мовно-правового мовомислення у фахівців) і (3) юридизацію медій.

Під юридизацією медіапрактики розуміємо (1) надання суспільним процесам, діям, що набувають інформаційної ваги, правової оцінки; (2) медіатизацію текстів офіційно-ділового стилю; (3) насичення сучасного медійного простору поняттями і термінами із галузі права; (4) посилення уваги до конфліктного спілкування, що принижує честь і гідність комунікантів, до слововживання, що спричинює юридичну рефлексію у свідомості того, хто сприймає висловлення.

Для обґрунтування висловлених положень використано як **матеріал дослідження** публікації у виданні „Український тиждень“, оскільки це наразі одне з актуальних, популярних інтернет-джерел інформації, що користується високим авторитетом в українських читачів (пор.: Tyzhden.ua уперше моніторився експертами ІМІ (Інституту масової інформації) і потрапив до моніторингу Меморандуму „Медіа за усвідомлений вибір“. 98% матеріалів на нашому ресурсі не містили порушень професійних стандартів журналістики: <https://tyzhden.ua/News/227231>).

Основними **методами аналізу** вибраних контекстів є лінгвостилістичний як спосіб визначення функціональної семантики медіатекстів, їхньої модальності, лексико-стилістичних маркерів книжності, офіційності, діловитості, а також лінгвокультурологічний підхід, спрямований на окреслення жанрово-стильових і ціннісно-аксіологічних координат мікроконтекстів із ознаками юридизації (за активністю номінантів із сфери права).

Основні результати дослідження. Згідно із сформульованим вище змістом поняття „юридизація медіапростору“ подаємо такі аргументи:

1. Правова оцінка – один із поширених способів представлення медійної інформації. В одній із навчальних програм у сфері соціальних комунікацій її укладачі зазначають, що увагу журналістів в аспекті реалізації прав людини мають привертати такі медіатопіки: проблематика меншин та вразливих груп; антидискримінаційна практика; протидія мові ворожнечі, застосуванню маніпуляцій і кіберзалякування, поширення сексистських, гомофобних та ксенофобних стереотипів, упереджень; місця несвободи; гендерна рівність; проблеми насильства; формування інклюзивного суспільства та прийняття інклюзивних рішень; інвалідність (біомедична, філантропічна, соціологічна, економічна, соціально-правова); пандемії ВІЛу / СНІДу; релігія; ромська, молодіжна, екологічна проблематика; проблеми літніх людей; судова система в Україні та у світі; фото- і відеозйомка; робота поліції; кіберзлочинність тощо [Права 2018].

Спостерігаємо, що новинарники „Українського тижня“ ті чи інші суспільні процеси, дії, що набули інформаційної ваги, подають із елементами правової оцінки. Так, повідомлення про цькування дітей у школах журналіст супроводжує розгорнутим юридичним коментарем: *Не секрет, що найчастіше в такі ситуації діти потрапляють у школах, де контакт із соціумом найтісніший. Для вирішення проблеми в Україні ухвалили так званий закон із протидії булінгу в школах – у Кодекс про адміністративні порушення внесли статтю 173-4 „Булінг (цькування) учасника освітнього процесу“. Згідно із законом, булінг – це дії учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, в тому числі „із застосуванням засобів електронних комунікацій“. Однією зі сторін цих дій, як жертвою, так і агресором, має бути неповнолітня особа, а вчинки могли заподіяти чи заподіяли шкоду психічному чи фізичному здоров'ю потерпілого. Порушник повинен заплатити штраф від 50 до 100 неоподаткованих мінімумів або відбутися від 20 до 40 годин громадських робіт. Повторне порушення посилює покарання, а за малолітніх порушників відповідають їхні батьки. Закон набув чинності у січні, і поліція навіть почала звітувати про перші результати* (УТ 13. 2. 2019). Або ж соціально вагома інформація увиразнюється за допомогою книжних юридично-правових кліше, понять, які притаманні професійній сфері уживання і увійшли у лінгвоправову свідомість пересічних читачів: *У травні 2019-го Україна представить у Комітеті ООН*

з економічних, соціальних і культурних прав доповідь про дотримання прав своїх громадян. Уряд звітує в цьому Комітеті кожні п'ять років на виконання **Міжнародного пакту з економічних, соціальних і культурних прав**, який наша країна ратифікувала у 1973-му. Цей документ регулює питання **права на працю, справедливую винагороду за неї, права на культурний та освітній розвиток, права на соціальний захист**. [...] Востаннє Україна подавала такий звіт в ООН у травні 2014-го. Коаліція громадських організацій, які опікуються правами людей, постраждалих від конфлікту, надіслала в Комітет ООН свої **зауваження: не виплата пенсій переселенцям, слабкий соціальний захист, порушення майнових прав тощо**. Правозахисники звернулися до Комітету з тим, щоб він поставив ці питання українському уряду, а той дав на них відповіді у своєму звіті (УТ 6. 9. 2018) і под.

Навіть побіжний перегляд матеріалів „Українського тижня“ виявляє навантаження у медійних текстах правових концептів СУД, ПРАВО, ЗАХИСТ, ДОПОМОГА, НАСЕЛЕННЯ, ЗЛОЧИН, ДЕРЖАВА, РЕГІОН, АГРЕСІЯ, ПРОТИДІЯ, ОПІКА, КОНФЛІКТ тощо.

2. У медійному просторі специфічні жанри юридичної сфери діяльності подаються трансформовано, репрезентуючи ділову інформацію як важливу з погляду права. У такому разі офіційна подія подається описово. За лінгвокультурологічним критерієм, медіатексти, що представляють таку інформацію у ЗМІ, створюють офіційно-діловий субконтент [Мамич 2015]. Провідне комунікативне інтенційне наповнення (офіційно-ділове та ідеологічно-пропагандувальне) аналізованого субконтенту пов'язане з його мовно-стилістичними особливостями, а тому детерміноване поширенням інформації, впливом на адресатів за допомогою цієї інформації з метою трансформації офіційного дискурсу влади, її ідеології, з метою регулювання громадсько-політичної ситуації, стосунків між владою і людьми, обслуговування потреб читачів у офіційній інформації. Наприклад, як медіатизовану кваліфікуємо офіційно-ділову модальність повідомлення „Денісова отримала понад 700 звернень про порушення виборчих прав“, пор.: **У день президентських виборів в Україні, станом на 19:00, до Уповноваженої з прав людини Верховної ради Людмили Денісової надійшло 702 звернень про порушення прав виборців. Про це йдеться у повідомленні у Facebook. Зазначається, що телефоном надійшло 475 звернень та ще 184 електронних. Гаряча лінія Уповноваженого працює до 22:00. За словами Денісової, найпоширенішою проблемою є невключення громадян у списки виборців та неточності у цих списках. Водночас актуальним залишається питання реалізації виборчого права громадянами, які за станом здоров'я не можуть прибути до дільниці.**

Для голосування на дому необхідно мати **медичну довідку**, яка подається із **заявою до дільничної комісії**. „Також, наші моніторингові групи сьогодні зіткнулися з невчасним відкриттям виборчих дільниць (після 8:00). **З цього питання на гарячу телефонну лінію надійшло 15 повідомлень і 11 від моїх представників в областях**“, – підкреслила вона. Раніше Денісова отримала понад 200 звернень у зв'язку з **порушеннями на виборах президента України** (УТ 31. 3. 2019). Медіатизований офіційний звіт чи доповідна записка про проміжні результати виборів – це один із стилістичних варіантів повідомлення. Воно містить низку юридичних термінів, пов'язаних з реалізацією виборчого права, формулювання з констатаційною модальністю, характерні для модифікованого ділового першоджерела.

3. У назвах інформаційних заміток (наприклад: „ООН про Україну: загроза справам Майдану і мовний закон“, „У Мін'юсті повідомили, коли ЄСПЛ (Європейський суд з прав людини), розгляне позов України проти Росії“ і под.), у самих медіатекстах нерідко фігурують терміни на позначення назв юридичної документації, юридичних назв установ, організацій – закон, рішення, позов, вирок, заява, ухвала, резолюція, звіт, запит, ЄСПЛ, Українська Гельсінська спілка з прав людини тощо: **Нагадаємо, 27 серпня Європейський суд з прав людини zareєстрував нову Міждержавну заяву України проти Росії, позов стосується порушення прав українців, які незаконно утримувалися чи утримуються в Криму та РФ** (УТ 1. 1. 2019); **Як зазначається, Грузія представила суду докази і порушила питання щодо відповідальності РФ на окупованих грузинських територіях та адміністративної практики порушень прав населення по лінії окупації** (УТ 22. 8. 2018) та ін. Юридизація мови медіажанрів є засобом підтвердження істинності інформації: **Згодом прокуратура Київської області відкрила кримінальне провадження за фактом отруєння 12 дітей у приватному таборі „Славутич“ у Київській області. Зазначається, що за даним фактом внесено відомості **ЄРДР (єдиний реєстр досудових розслідувань) по 1 ч. ст. 325 (порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційних захворювань та масових отруєнь) Кримінального кодексу України**** (УТ 4. 7. 2018).

Медіатексти заміток інформаційного характеру в „Українському тижні“ насичені дієслівною лексикою, притаманною офіційно-діловій практиці, яка забезпечує констатаційну та вольову модальність висловлення, пор.: **заявив, ухвалив; Нагадаємо, Генеральна асамблея ООН ухвалила резолюцію щодо проблеми мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, а також частин Чорного та Азовського морів у понеділок, 17 грудня** (УТ 1. 1. 2019); **Суддя Європейського суду з прав**

людини від України Ганна Юдківська **повідомила**, що міждержавна справа за скаргою України щодо масових порушень РФ прав людини в окупованому Криму в період анексії вже готова до розгляду, у справі має бути проведено два слухання, однак лише одне з них буде відкритим (УТ 4. 2. 2019); 14 червня Європарламент **ухвалив** резолюцію щодо Грузії, а саме – „захоплені території Грузії через 10 років з російської інтервенції“, у якій **закликав** Росію припинити окупацію грузинських територій (УТ 22. 8. 2018) тощо.

4. Посилення уваги до конфліктного спілкування, що принижує честь і гідність комунікантів, до слововживання, що спричинює юридичну рефлексію у свідомості того, хто сприймає висловлення. Довільно виокремлений фрагмент із кількох медіатекстів кількістю 15 тис. слів, надрукованих в „Українському тижні“ за 2018–2019 роки, містить, за нашими підрахунками, 20 слововживань із коренем „конфлікт“. При цьому відповідна номінатема актуалізується у двох значеннях: ‘гостра суперечка’ і ‘збройна сутичка’. Щодо першого, то йдеться про психологічні, громадські, етнічні розбіжності між людьми за певними ознаками: *Здебільшого це викликає істеричу ліволіберальної громадськості, яка вирізняється феноменальними виявами соціального дальтонізму, здатного в будь-якому громадському чи етнічному конфлікті бачити лише одну сторону й одного винуватця... Тоді представники меншин є для них виключно жертвами, що потребують захисту й підтримки, а інші учасники конфлікту – апріорі винними й мають виправдовуватися та посипати свої голови попелом* (УТ 21. 7. 2018); *Ще одну історію повідомив сайт Міністерства внутрішніх справ. У селі Бориспільського району на Київщині між дев’ятикласницями виник конфлікт, одна з них напала на іншу в коридорі школи і почала бити ногами. У школу викликали поліцію, і, як пише МВС, „мати агресивної учениці притягнута до адміністративної відповідальності за булінг, вчинений її донькою“* (УТ 13. 2. 2019). Щодо другого, то саме через таке узагальнене поняття, як „конфлікт“, подають інформацію про перебіг фактичної війни між Росією та Україною, Грузією, яка впливає на порушення прав і свобод громадян. Унаслідок цього з’явилися в мові сучасного права терміни на позначення таких категорій суб’єктів юридичного дискурсу, як *люди, постраждали від конфлікту* (УТ 6. 9. 2018), *особи, що отримали інвалідність внаслідок конфлікту* (УТ 28. 12. 2018). Актуальними стали публіцистичні кліше *врегулювання конфлікту, вирішення конфлікту*, як-от: *А державна політика має сприяти інтеграції переселенців у нові громади чи безпечному поверненню додому після припинення конфлікту* (УТ 6. 9. 2018).

Висновки. Сучасний медійний простір, зокрема інтернет-видання „Український тиждень“, має виразні ознаки юридизації на концептуальному, лексико-тематичному, лексико-семантичному, лексико-фразеологічному, текстовому, жанрово-стильовому рівнях. Це засвідчує як юридизацію загальнонаціональної літературної практики, так і її окремого важливого і впливового сегмента – мови публіцистики, медій.

Перспективи дослідження юридизованої мови ЗМІ пов'язуємо з теоретичними і практичними завданнями її вивчення в антропоцентричному аспекті з акцентуацією на одному із важливих напрямків професійної діяльності – юридичної, а також в аспекті міждисциплінарності.

ЛІТЕРАТУРА

- Ажнюк, Л. В., Конфліктний медійний текст як об'єкт лінгвістичної експертизи, *Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика*, вип. 27, 2013, с. 18–32.
- Голев, Н. Д., Юридизация языковых конфликтов как основание их типологии, *Юрислингвистика*, 2008, с. 137–157.
- Д'ячкова, М. О., *Засоби масової інформації як кримінологічний феномен* : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.08 „Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право“, Одеса, 2018, 20 с.
- Егорова, Е. Н., *Проблема юридизации языковых средств в современной лингвистике (на примере исследования концепта „словесное оскорбление“)* : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык“, Архангельск, 2010, 25 с.
- Кузнєцова, Т., *Аксіологія соціальних комунікацій : Навчальний посібник*. Суми, 2012, 300 с.
- Кусов, Г. В., Лингвоправовое пространство языковых средств как особый способ кодирования смыслов в судебно-экспертной практике. *Вопросы современной юриспруденции*: сб. ст. по матер. VI междунар. науч.-практ. конф. Часть II. Новосибирск, 2011.
- Маляр, А., Причини „криміналізації“ новин у вітчизняних ЗМІ. URL, 2013: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2013/11/14/7002099/>
- Мамич, М. В., *Вербальний контент журналу „Жінка“ в аспекті лінгвокультурології та медіастилістики*, Одеса, 2015, 528 с.
- Шевченко, Л. І., Лінгвістична експертиза медіатексту: критерії фахової аргументації, *Одеський лінгвістичний вісник. Спецвипуск*, Одеса, 2017, с. 237–239.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- Права – *Права людини та медіадіяльність* : зб. навч. програм викладачів і викладачок журналістики ; за ред. К. Шендеровського, Київ, 2018, 176 с.
- УТ – Український тиждень. – URL : <https://m.tyzhden.ua/tag/судова+реформа>

**Мирослава МАМИЧ &
Олена ШЕВЧЕНКО-БІТЕНСЬКА**

MEDIA PRACTICE JURISDICTION: LINGO-STYLISTIC AND LINGOCULTURAL ASPECTS (ON THE MATERIALS OF THE UKRAINIAN WEEK TEXTS)

The article analyzes one of the expressive phenomena of modern linguistic practice – the legalization of linguistic thinking. Its demonstrations are presented in four aspects: the provision of social processes, information gaining actions, legal status; as medialization of official-business style texts; as saturation of the modern media space with concepts and terms in the field of law; as increasing the attention to conflict communication, that humiliates the dignity and communicants, to the use of words, which causes a legal reflection in the minds of the one who perceives the statement. Differentiated processes of legalization of commonly used language and language of the media.

The analysis of the phenomenon of the legalization of media-practice on the material of publications in the publication „Ukrainkiy Tizden“ is offered. In this case, methods of lexical-semantic, linguocultural and linguistic-stylistic analysis are applied.

The prospects of studying the language of mass media in the anthropocentric aspect with emphasis on one of the important directions of professional activity – legal, as well as in the aspect of interdisciplinary – are outlined.

Key words: legalization, language of law, legal term, linguistic culture, linguistic stylistics, media text, thinking